

Снимкыште: Миклай Казаков, Тыгак водеш тудо калдыкын шүмыштд...

пышташ шонен дыр, да шекш чонан егын стихшым печатлен: «Мыйым кө йуаш үжеш гын, шүдө мектымат куржам. Аракада ұпшалтеш гын, товарвоңдымат нелам».

Сылнымут пашасен-влак коклашге тылец вараг көрапыше кашак пытен огытыл. Иктапыр Миклай ұмбаг поэт Илья Стрельников лашырам кышкен толаныш. Но тудын йүкшө калык коклаш шарлен огыл, партий горком ден обкомлан гына уто пашам дуктын. Макс Майн Миклайлан тупынь ойлышташ йората ыле, поснак — түрлө погынымаште. Икана Миклай нерген манеш-манеш шарлен ыле, пуйто тудо тошто погыж дене ила. У «Гречанкым», у «Поездым» возаш «шүлышыжө кодын огыл». Ойлат ыле, пуйто тиде шоян авторжо С. Вишневский.

Миклай кажне марий литераторын чонжым сай пален. Пален нунымат. Но «Чу ала, үчим шуктем!» ман ойлымыжым нигунам кодын омыл. Да тугайлан шочынак огыл дыр. Туге гынат кажне мыскынь, кажне «шодып кестен» ала шакше-ондалчык поэт шүмым чот сусыртен, тидым мылам шуко гана ойлен.

Чыла мом кызыт гына каласкалышым, да кочо еш пдыш, поснак — пытартыш ийлаште, Миклайын тазалыкеш шке-шереваптым кодат. Лачшым ом шарне, очыни, кандашлу кумшо ийыште «сала шайтанже, пурла шодем коршта» ман ойлымыжым пре кольым. Мый тудлан воштылал пелештышым: «Шагалрак тамакым кочкаш күлеш!» А Рига гыч толшо уна — полковник Курсов (Миклай тудын дүмеш үстелым поген ыле) мане: «Мый шаяттысен эскерем: коңырти-

тыш вягеш. Туддан йонма дене мяенам ыле, кутырен шинчымына годым тудо мане:

— Йора, йолташем шуко. Уне гын, ойгырен тунчыгаш лиеш ыле дыр. Шонен омыл шмет кодаш, а вот...

Йолташем эргыж верч чот йосланен. «Яклага» корныш логалмыклан ватыжым, үдыр лийшыжым шудалын. Кутырымыж гыч палышым, Миклай дек Валентин Исенков, Валентин Дмитриев, Игорь Андреев («Ончыко» гыч) чүчкыдын толыт. Воря толеда... «Сулыкан» улам тудын ончылно, но кеч-кунамат порын кутыра», тыгайым, мо шарнем, пре колам — ик ганат ойлен огыл ыле. Тидым колмек, кумылем тодылтат, пелештен колтышым:

— А мо, Миклай, ала Варвара Тимофеевна дене тылат мутланен ончаян. Ала...

— Ой, арам, шонем... Языжем пеш кугу. Тынар эртымек, тытайым кодыштымыкат ок шу дыр, — шичтане вүдыжгыш, мый брдыж коран шюгалыым да семейнем шкемым шытален пелештышым: «Эпере сусыр чонжым эмтатышым!»

Ушылшем йолташемын эн первый шүмбелже — Воря Тимофеевна. Пеш палем, нуно студент улмына годымак шүмангыныт ыле. Миклай туямак тудлан ижмыяр почеламутым пөлеклен. Тупеш штыже дүм денак маналтыж: «В. Т.-лан («Уло көргө тузем пөлеклем»).

Миклайым аяр черке нултенак нултен. Эмлыше-влак шканже ойлен огытыл. Туге гынат ала-мо семын шижын дыр — могай осал вий тымар орландара. Икана болындке коридорышто шиччымына годым тудо Лекай-

шыжечен, ола дене кылым кучен. Варвара Тимофеевна чыже лемым намненат, йолташнам пукашаш паже. Шувен-шунен, ойлен-кутырен пукашым. Изич гыч ийже пурыш ала веселанге гай лие да пелештыш: «Воря, чыталте, каналте. Эре подылтет да подылтет. Ласкан шүлалтем кеч. Шкежат шич, шонен юеват дыр». Пырт эртышат, Воря эше вич-шуд совлам подылтыш. «Фу-у, — мане — Миклай, — ыдыже темымак ала-мо. Тау», «Темше лият, ваджерак паремат», — ваджешта шүмбелже. Шижам, Варвара Тимофеевна тудым кутыраш таратыныше. Ойлен-кутыренак создан эмым темалтен йүктыш. Эмже келшыш дыр, эше йодо. Тудымат подыл колтыш. Тауштен, Варвара Тимофеевна кидшым инялтыш. Шук-компагал эртышат, вуйжым мемнан век савырат пелештыш: «Чонлан могай ласка, кунам пеленет шонжемо йолташеш-влакым ужат... Корштышат тунарак огыл... йыма, чакна». Миклай пераш тунгале, мален колтыш. Ольош тольо. Ме вес пөлемыш кайышита.

Тиде кутышына пытартыш гана ваджлиймем годымат, ондакат, кызытат шочыманш ушем туржеш.

...Ручарня. Латкокымжо февраль. Кечывал лийган мінтө каяш тарвагышым. «Чеверын, Миклай!» — маным кид шуен. «Чеверын!» — ваджештыш шужертсе йолташем да «Эсен лий!» манпыт кидшым йолташжеке ыле да тунамак душт волен кайыш, Варвара Тимофеевна мыйым омсап шумеш ужатыш. А кастесе... ойго увер.

Кызыт ынде раш, йолташемжы «Унышылаш үш» ро-

Сар тунгалмек, шыжым Моско воқтен крeдалманеш сусырга. Госпиталь. Адак фронт. Адак ранений. Адак госпиталь. Ик ола гыч весыш, ик вер гыч вес верыш, ик часть гыч весыш куснылмо дене Лаюш ден Вера коклаште кыл кұрылтеш. Нелын сусыргышо ұғышб марий рвезе эмлыме верысе ош ұдыр (медсестра, Миклайын ойдымыж гыч) дек шұманеш. Сар пытымек, нуно мужыраныт да батак-мариак Чарлаш толын пурат.

Олана тунам изи ыле. Тыште улыжат, очыни, вгледкудло тўжем ен илен. Эртет ма Совет урем дене аде Ленин садыш мнен лектат — кўм-гынат да палымым ужат, палымым вашият. Лаюшланат туге пўрен улман. Арнят ок эрте—Вера шўмбелже дене кок урем вожеш шинчаваш лийын тўкнен погалыт. «О, юманше!»—манеш Удыр. «Веруш!»—ычкырал колта Лаймыр. Корно вожешак ондалат погалыт. ...Тышан йолташем ончыкылык романын фабулыгым мучашлыш. «Умбақше, мане, мыйын героом ильде, куктежеш анырга; ик ешым орла, весылан — йукша, кумшо... Кумшо ұдыраман тўдым шенжым кушкыж шичеш. Те-ве кунам ұғышб рвезылан ұш лектеш. Судынан улат — касаре сулыкеш! Тыгай ильш Закон».

Каласкален чарнымек, йолташемым йыгыжтараш ыжым тўгал. Но иктым йодде ыжым чыте:

— А прототипше, саде Лаюш геройын прототипше, ила? Лаюш — могай сылне лўм!

— Ила... — изиш пинчышат, ешарыш. — Йогарген ила...

Василий ЮКСЕРН

Миклай КАЗАКОВ

«Шарныман» тетрадь гыч

Снимкыште: Вашлийынкок йолташ, А мут эреак икте: кузе возет да мом шонет ышташ? В. Столяр-Юксер ден Миклай Казаков 1988 ий 4 январьшште.

шемын «Угышылан Үш» романыже ош тўням ок уж. Ом пале, возымо фрагмент-ылакше иктаж-кунам аралалт юдыныт, уке. Кольмам, поэтын алди-булди эргыж ден ашныме Ұдырко ачаптыш Библиотекажым, архившым ужалкалаен, шалатыл пытареныт. Тыгак гын, могай кугу зыян марий литературы-лан веле огыл, пўтынь марий культурышан, шоныдымо-вучыдымо энгек.

Эше икмомак каласемат, шарнен возытем кошартем. Тиде «икмоак» Миклайын романыне берген шемын ушпандыш. Рагра творчество пўртыкытб шинчаваш ончен кутырен пинчыме деч вара семынем шуко шожакаленам. Пытаргышлан кеч-кунамат ала-можо эре ик ой ушеш пыкашпалат кодыт: поэт йолташем автобиографический книгаш возаш палемден улман. Лакш образ гоч, автор манмыла, «югарген ильше журналист Миклай», очыни, ижежын лондеман, лутшалтышан тованалт пытыше ильш южыжым ончыкташ икнен улман. Журналистын первый шумбелжат, Вера, поэтын эн ондаке шўм тагжым ушештара. Йолташемыч туге каласкадымыжым шарнымек, ошчылатык книгаш пурташ шонымо шуко эпизод авторын ильшыж гыч налмыла чучеш. Ко-нешня, леддыме книга берген кужун кутыралш огай огыл. Но мом палыме каласыде кодаш язык, шонем. Тек чылан палат Миклайым пагалыше-влак лўмлб поэтын пўтынь мурсаска позилынышым — печатлалт лекшым веле огыл, лектын шу-де пеленже кайлышымат, вет тудат писателынь биографийыште пеш кулешан шўм

клайлан пӧлеклышым. Да йодым: «Кузерак, маньым, тыйын романет капым пога?» «Томам,— ватештыш,— такше удьркадем. Но кыртменак пинаш эреак могайгынат мешанчы лектец. То ешыште «чыве суан» гарвана, то икте, то весе. Лариса, ватемын удьржӧ, шинчал тарап тунгалын. Кольнат дыр, адак милицийын логалын. Тазальжат пужлаш тӧча, витне. Нимогай чер тужвак ок саве, а юзгунам, маммыла, йижынг уве». Шижым тунам: Миклай шке ойгыжым чылажак ыш каласе. Иктыжым ойлыдеат ме паленна. Венгр писатель ушем тудым Венгрийын унала ужын ыле, палемденам. Тылзаш творческий командировкылан шке ӧксажым тӧлаш

(Мучаш. Тунгалтышыме 185—188 №-ан газетгыште).

кум гана толын. Но иошкар-Оласе партийно-советский власть. Семен Вишневскийын «тыршымыжлан» кӧра, Миклайлан визым пуэн огом. Тиде мыскытыш лумло поэтын чынжым, иже манмык-ла, «ятыр жап аяр тийла нултен коштын», да, конешне, тудын мурнапашаклан куту антекым конден.

Миклай нигӧланат шыдым кучен огыл. Тудланат нигӧ сырен коштын огыл, шонем, а вот кӧраныше-влак улыт ыле. Шарнем, витлымше ийлаште йолташем Сталинский лауреат дие, Литературный институтым тунем лекте. Мӧнгыжӧ, Иошкар-Олаш толмек, шолшо кумылын мурнапаш иже. Лач тиде жапыште «Марий коммуна» газет уло марий калык ончылан тудым, шакше карикатурым пуэн, торжан намыслыш, игылте. Мыскынь сӱрет пагалла чучын, коеш. Ситартышлан саде газет куплет кестен дене поэтым рапшалтен

тыркален тергат», — мане поэт.

Пел ий чоло Миклайым эре больницын пыштат. Тезе тылат диспансеризаций! Ушане тудлан. А ту жапыште ала-могай шуки, диверсант-ла кӧргешет вузалешат, нулта да нулта, то шодетым, то мокшетым. Тылец вара йолташем эмлыме верыш йолгорным сайынак такыртыш. Чарла ситен огыл, Москочи кошто. Туптат ныл-вич тылзе амлалте. Вара, «тӧрлатышна» маньгат, мӧнгыжӧ ужатат. Миклай пуста пачерыш толын пура.

Энгек шкет ок кошт, маньит. Пеш чын. Ача уке шенгеч эргыже «тӧрлатыме верыш» логалеш, удьр лийшыже (ватын почшыжо) — исправтрудколониыште, ватыже... тудо ондакак колен каен. Азап, ой могай шучно азап!

Миклай кум кече гыч больницын возеш. Топшто чер утларак келгыш кая. Кокыр-

нат, кум том — тиде марий еылньимутлан чапле поинлык». Лекайн нерген ойым лукмешке шоньшышым, рак черыш ойжо кусна. Уке, ту шушко деч коране. Тунамат, ондакат, вара мый денем иже черже нерген ойлен огыл. Кутырен шинчымыж тодым юкыртыш толмек, шакше тамакшым гына шудалаш пижеш ыле: «Кудалте, мо нялан шупшат!» — манмыдан эре иктымек колам ыле: «Изинекак тунемалтын да... ынде варап кодынам дыр», — ватештен.

Миклайын умыржӧ рушария кастене кӧрылтӧ. Эрденеже мӧнгыштем телефон йынгытыш. Варвара Тимофеевна йужшышым палышым. Мыйым Миклай дек пырля каяш ужӧ. Кутырен келшышна. Йолташем пачерыштыже шкетак ыле. Ольош, шужаржык эргыже, коды аржык вакшыш залеш вакшыш, диванеш. Вуй мучаштыжак телефон аппарат

воинчу Стоярову с. т. 1900-ным уважением. 10.XII.84».

«Старейшему другу» — шкендын нерген тыгайым колмек, мый веле огыл, вешат кӧсыным сулаш тырша. Мыйын тыгай сулышем лийже шарнен-шарналтен возымо тиде лудышем. Тылажда аклаш. Миклайым пагалыше йолташем-влак. Возымам гыч лумло поэт нерген иктаж-мом палыдымым пален нелыда гыч, шонькем шунтенам мань каласен кертам.

Лудышем кошартем. Черверын, шӧмбелем. Шарнем, кузе маньына ыде черверласымына гыдым: «Ну, вескана лажмеш!».

Ме чылан-чыланат лийына вес саманыште. Тупшто каныш вуча, мамык умырым сийлыше. Ит ойгале, Миклай, улшетла лач шӧгарыште, Чоменна эреак тый кодат поэт, кыште.

1991 ий ноябрь.